

Т.1. – 464 с.

3. Ліщинська Н. Зло як морально-етична проблема в сучасному притчовому романі (Валерій Шевчук, Стефан Хвін, Вільям Голдінг) / Н. Ліщинська // Мандрівець. – 2007. – № 2 (67). – С. 61–64.
4. Пулина Г. А. Система символів в романе Уильма Голдинга «Повелитель мух» / Г. А. Пулина // Зарубіжна література в середніх навчальних закладах. – 2004. – № 4. – С. 40–43.
5. Ярошовець С. Роман Вільяма Голдінга «Володар мух» як літературна притча / С. Ярошовець // Всесвіт. – 2000. – № 11–12. – С. 101–105.

Стаття надійшла до редакції 25 січня 2013 року

УДК 81'42

Олександр Колесник
(м. Чернігів, Україна)

ТЕОРІЯ МІФОЛОГІЧНО ОРІЄНТОВАНОГО СЕМІОЗИСУ: ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ ЕТЮД

У статті узагальнено базові поняття лінгвістичної теорії міфологічно орієнтованого семіозису. Відображено інтегративне дослідження семиотичних, лінгвокультурних і лінгвокогнітивних основ мовного відображення історичних варіантів образу світу. Запропоновано словник термінів на позначення цих понять. Акцентовано роль міфу у процесах категоризації світу.

Ключові слова: міф, простір, семіозис, система, модель, лінгвокультурна і лінгвокогнітивна основа.

В статье обобщены базовые понятия лингвистической теории мифологически ориентированного семиозиса. Отображены интегративные исследования семиотических, лингвокультурных и лингвокогнитивных основ языкового отражения исторических вариантов образа мира. Соответствующие термины поданы в виде словаря. Акцентирована роль мифа в категоризации мира.

Ключевые слова: миф, пространство, семиозис, система, модель, лингвокультурная и лингвокогнитивная основа.

The article discusses the basic notion of the myth oriented semiosis theory. It displays integrative studies of semiotic, linguacultural and cognitive bases of language display of historical images of the world. The lexicographically arranged set of correspondent terms is presented. The role of myth in the process of categorizing the world is highlighted.

Key words: myth, space, semiosis, system, model, linguacultural and cognitive bases.

Різноманітні процеси міжсистемних взаємодій, до яких залучені мовні особистості та лінгвоспільноти, охоплюють комплекси явищ власне мовно-знакового та ментально-концептуального планів. Актуальним є інтегративне дослідження семіотичних, лінгвокультурних і лінгвокогнітивних основ мовного відображення історичних варіантів образу світу / світів. Подібний підхід узгоджується з декларованим міжпарадигмальним характером сучасних лінгвістичних студій [1]; [2]; [7]; [10].

У ході опосередкованого мовними засобами трансцедування зовнішніх сигналів у ментальні конструкти специфічні енерго-інформаційні кластери з хвильовою природою (етнокультурні біти інформації, за В. Манакіним [13, с 23]) породжують смислове поле лінгвокультури як фрагмент семіосфери. Орієнтація мовних особистостей у світі / світах передбачає співвіднесення вхідних сигналів зі змістом аксіоматичної матриці, що втілює попередній досвід лінгвоспільнот. Використання недоказових постулатів з метою раціоналізації дійсності / розбудови картин альтернативних світів ми пов'язуємо з феноменом міфу.

Лінгвістична теорія міфологічно орієнтованого семіозису (ЛТМС) розглядає мовні знаки, що втілюють елементи міфологічного простору, як вербальні репрезентації знаків-інтерпретант, з опорою на які відбувається концептуалізація та категоризація світу. Результати такої діяльності отримують знакове втілення засобами національних мов. Породження та функціонування мовних одиниць відбувається унаслідок аналогово-асоціативного мапування перед-концептуалізованих вхідних

сигналів про явища, процеси, стани та ін., та попереднього досвіду лінгвоспільноти стосовно устрою світу, закодованого у внутрішній формі мовних знаків, що вербалізують архаїчні уявлення про первинну конфігурацію світу [8]. Окреслимо основні терміни теорії, що описує інтеграцію ірраціонального та раціонального начал в осягненні та інтерпретації дійсності людиною.

Міфологічний простір (МП) – вербально-інформаційний континуум, що охоплює втілені мовними засобами концепт-міфологеми різних рівнів абстракції та узагальнення, об'єднані у міфологічні сценарії. МП корелює з ядерною частиною семіосфери, постає вихідною інформаційною базою даних при здійсненні актів міфологічно орієнтованого семіозису.

Міфологічно орієнтований семіозис розуміється як вживання певного мовного знаку на позначення реального або нереального денотату, осмислення та інтерпретація котрого відбувається з опорою на зміст знаків-інтерпретант, що є складниками МП. Мовна система як етноспецифічний код виявляється ресурсом, що уможливує доступ до змісту МП, інструментом семіозису, що дозволяє перекодувати (інтерпретувати) старі та кодувати нові смисли та значення, а також об'єктом семіозису (породжувані одиниці вторинної номінації, що вербалізують новий досвід відносно певного варіанту реальності).

Здійснення семіотизації світу на основі змісту МП передбачає, насамперед, ірраціональну віру в істинність вихідних недоказових аксіом. Специфікою мовних знаків на позначення елементів архаїчного МП є їхня іконнічно-індексальна природа. Мовні знаки з такими властивостями визначаються нами як субститути прямих енерго-інформаційних взаємодій, що є перформативними засобами моделювання бажаної конфігурації образу світу. У процесі рекурентної реміфологізації культури зміст МП переосмислюється, а мовні знаки набувають символічного характеру й перетворюються на лінгвокультурні маркери.

Наше розуміння МП як знаково-інформаційного континууму, основи національних картин світу, визначається такими базовими термінами.

Атрактор – відносно стабільний стан принципово нестабільної відкритої системи, що створює «прецедентні моделі» її поступу; визначає діапазон варіантів розгортання сценаріїв, когнітивних і семіотичних практик; комплекс узуальних значень мовних одиниць, що є лінгвокультурними маркерами. У ЛТМС позначає системний чинник, що призводить до розвитку етноспецифічних рис мовних знаків і відповідних лінгвокультур.

Біфуркація – точка вибору, в якій відбувається орієнтування системи, а саме, вибір надсистеми, вектору, базових стратегій і тактик розвитку; ситуативний вибір між висвітленими елементами значення мовної одиниці. У ЛТМС – вибір між когнітивними й номінативними стратегіями й тактиками.

Гіпер-зв'язок механізм нелінійного поєднання мовних знаків, інформаційних блоків, концептуальних утворень, що реалізує причинно-наслідкові відносини у багатовимірному нелінійному просторі. У ЛТМС – зв'язок між елементами МП як багатовимірного вербально-інформаційного континууму.

Ентропія – зрушення у стані системи, що викликає дисбаланс і неузгодженість її підсистем; наслідком надмірної ентропії є злам системи (відмирання мови, вихід одиниць / конструкцій із узусу) або її адаптація до нових умов функціонування (розвиток алофонів, лексичні запозичення, полісемія, синонімія лексична та синтаксична та ін.)

Ієрархічність – показник впорядкованості елементів простору; у ЛТМС – рівнева співвіднесеність ситуативно структурованих ділянок міфологічного простору; як характеристика МП і мовної системи, відображає їх статичну організацію.

Індекс міфологічності – кількісно вимірний показник взаємодії МП й етнонаціональної мовної картини світу; демонструє «задіяність» елементів МП у номінативних, когнітивних (ментальних, інтерпретаційних) і культуротворчих процесах, тобто, ступінь наступності цивілізаційної моделі й культурного досвіду попередніх епох, рівень включеності етнонаціональної картини світу до семіосфери людства.

Інхоативний – відправний, початковий, центральний. У широкому розумінні характеризує МП як основу міфологічно орієнтованих інтерпретативних і семіотичних практик. У ЛТМС співвідноситься з фокусною пропозицією в інтенціональній частині значення мовної одиниці / у понятійному шарі змісту відповідного концепту-міфологеми.

Квест – базова стратегія орієнтації у міфологічному просторі, передбачає успішне завершення суб'єктом сценаріїв нижчого рівня задля включення до сценаріїв вищого рівня; метою квесту є зміна конфігурації світу; квестові відносини підпорядковані логіці причинно-наслідкових взаємодій у багатовимірному нелінійному просторі. Це основний механізм розгортання вербалізованих міфологічних сценаріїв, спосіб орієнтації індивіда в міфологічно орієнтованому світі.

Концепт-міфологема – квант вербалізованої інформації, основа МП, що відображає певний аспект архаїчного природоцентричного варіанту світоустрою; зміст його первинного варіанту є результатом образно-асоціативної рефлексії, що не передбачає вторинної інтерпретації та символізації. У ЛТМС – конститuent МП.

Міфологічний сценарій – вербально втілена послідовність подій за участю актантів, задіяних у переміщенні в міфологічному хронотопі, творенні світу або зміні його елементів, взаємодії та протистоянні з представниками різних міфологічних світів.

Ноосфера – інформаційно-енергетичний континуум, в якому розгортається буття на Землі; організований знаковими, біовітальними, психофізіологічними, геокліматичними, етнокультурними структурами; у дисертації розуміється як цілевизначальна знаково-інформаційна над-система в процесах інтерпретації та омовлення дійсності представниками різних лінгвокультур.

Прецедентний – текст / феномен, відомий широкому загалу, значимий для мовної особистості, є метою відсилки у мовленнєвій діяльності представників лінгвоспільнот. У ЛТМС прецедентними є вербалізований міф та власне МП як джерело знаків-інтерпретант. Прецедентність мовних знаків розуміється як їх

автоматизована, підсвідома співвіднесеність з певними концептами-міфологемами і типовими міфологічними сценаріями за їх участю.

Простір – форма організації явищ мовного, концептуального, інформаційного, онтологічного планів, що передбачає об'єднання елементів одного рангу та має нелінійну, нежорстку поліцентричну структуру.

Резонанс (в синергетиці – «синестезія») – ефект взаємодії подібних ділянок у структурах інформаційного, сигніфікативного, морфофонемічного планів, що призводить до пріоритетного розгортання певних взаємно узгоджених сценаріїв у зазначених планах буття і поступового оформлення атракторів відповідних лінгвокультур. У ЛТМС визнається як механізм реалізації міфологічного принципу «все у всьому», взаємодії зовнішньої форми знаконосіїв та їхнього лінгвоконцептуального підгрунтя.

Семіосфера – вербально-семіотичний інформаційний континуум, структурований сукупністю текстів і закодованих у них смислах; у ЛТМС використовується для характеристики загального середовища-надсистеми, в якому представниками лінгвоспільнот здійснюються семіотичні практики.

Синергетичний – такий, що характеризує динамічні взаємодії відкритих систем різної природи, взаємний вплив елементів підсистем, систем і надсистем; у роботі розуміється як характеристика синтагматичного плану функціонування мовних знаків, детермінована характеристиками явищ під системного, системного та над-системного планів.

Флуктуація – відхилення від норми або прототипу; призводить до накопичення ентропії систем та формування атракторів лінгвокультур. У дисертації використовується для характеристики змінних параметрів референтів та змінного характеру їхніх інтерпретацій і номінацій.

Фрактал – цілісна та дискретна інформаційна (знакова, семантична, концептуальна) структура, конституенти якої є самоподібними й включені до безкінечної кількості діахронічних ітерацій в процесі семіозису. Використовується на позначення універсальних міфологічних структур семантичного і

концептуального планів, що відтворюються у мовно-семіотичній діяльності та мовленні представників лінгвоспільнот у різні історичні епохи.

Хаос – з точки зору міфопоетики – вмістилище першоелементів, з яких виникає Космос; у нашому розумінні – інформаційний континуум, структурований за несумісними для повсякденної свідомості й традиційних наукових парадигм закономірностями та логікою; гіпотетично – залишок образу попередньої, «до-міфічної» форми буття. У роботі позначає неорганізовані масиви мовних знаків, що не породжують смислів, а також спосіб конфігурації контрарного світу / системи, контакт з якими збільшує ентропію певної системи та зумовлює конфліктний характер такої взаємодії.

Мовні знаки як вербалізатори складників МП описуються із застосуванням таких термінів.

Базовий оператор – мовний знак асертивно-констативного характеру, що окреслює базову (провідну) характеристику вербально створеного світу; усі твердження стосовно стану речей у такому світі набувають характеру істинності відносно змісту базового оператора. У ЛТМС – вербальний знак-інтерпретанта мега-рівня, крізь призму якого інтерпретуються дані стосовно стану речей у міфологічно орієнтованому світі.

Внутрішня форма – концептуально-когнітивний зміст мовної одиниці, що фіксує дискретні елементи уявлень про сигніфікат; апперцепційне уявлення про одну або декілька суттєвих ознак денотата, які фіксуються в пам'яті носіїв мови за допомогою морфемної структури мовного знаку.

Волітивний ефект – наслідок сугестивного впливу вербалізованих елементів МП на адресата.

Дисипація – розсіювання надмірної інформації при вербально-знаковому впорядкуванні Хаосу; на мікро-рівні проявляється як втрата надлишкових сем / звуження значення мовної одиниці в ході вторинної номінації «нечіткого» міфологічного об'єкта. У нашій концепції – затемнення, перехід у латентний стан контекстуально нерелевантних елементів значення мовних одиниць, елементів їхньої внутрішньої форми.

Лінгвокультурний маркер – у ЛТМС розуміється як мовний знак, що втілює етноспецифічний досвід взаємодії представників лінгвоспільноти з певним фрагментом світу; етнокультурна специфіка мовних знаків проявляється у розвитку оцінних і образних сем у їх значенні, а також у профілюванні певних елементів у їхньому концептуальному базисі.

Модальний функтор – у ЛТМС розуміється як вербальний знак, що експлікує певну модальність існування денотату (епістемічну, алетичну, аксіологічну або деонтичну).

Нарешті, ми ведемо мову про системно організовані комплекси ментальних процедур, що становлять лінгвокогнітивні основи міфологічно орієнтованого семіозису. Ми описуємо їх у таких термінах.

Манування – когнітивна операція накладання перед-концептуалізованих вхідних сигналів на наявну у свідомості мовної особистості концептуальну матрицю (фрагмент картини світу). У ЛТМС – механізм аналогово-асоціативної стратегії концептуалізації світу.

Модель концептуалізації – когнітивний механізм, за допомогою якого зовнішні сигнали стосовно стану речей у світі інтеріоризуються, інтерпретуються та входять до когнітивного простору мовної особистості, концептуальної картини світу лінгвоспільноти, а також визначають лінгвоконцептуальне підґрунтя відповідних мовних знаків. Ми виділяємо такі моделі.

Концептуальна алюзія – здійснює відсилку до певного концепту або концептуального домену за посередництвом імпліцитного індексального елемента-зв'язки.

Концептуальна метафора – передбачає накладання й ототожнення змісту окремих концептів або концептуальних доменів.

Концептуальна метафтонімія – метафоричне ототожнення змісту попередньо переосмислених метонімічним способом концептів; варіантом моделі є метонімічне співположення попередньо переосмислених метафоричним способом концептів.

Концептуальна метонімія – зближення й взаємна детермінація окремих концептів або концептуальних доменів на основі відносин суміжності, інклюзивності або партитивності.

Концептуальний оксиморон – поєднання і ототожнення протилежних за змістом концептів або доменів як сфери джерела і сфери мети.

Побудова і реалізація цих моделей описана у таких термінах.

Орієнтир – вторинна концептуальна структура, до якої здійснюється імпліцитна відсилка в ході концептуалізації фрагменту світу.

Профіль – концептуальна структура або її ділянка, що набуває висвітлення / акцентуації у певних контекстах і визначає напрямок інтерпретативної та номінативної діяльності мовної особистості. У роботі вживається також для характеристики етноспецифічних конфігурацій концептів-міфологем.

Стратегія (когнітивна, номінативна) – універсальний напрямок аналогово-асоціативного мапування сегментів концептуальних площин; розподіл і систематизація вербалізованої інформації за рахунок вибору й сполучення предикативних одиниць, що позначають певні концептуальні структури, покладені в основу формування пропозиції.

Тактика (когнітивна, номінативна) – сукупність специфічних процедур для обробки певного кванту інформації; вибір і розподіл у висловленні одиниць, що залежать від присудків, з метою відображення внутрішньої організації концептуальних структур.

Траектор – у роботі розуміється як первинна концептуальна структура, до якої здійснюється відсилка в ході реалізації певної концептуальної моделі.

Отже, будь-яка модель раціоналізації дійсності спирається на комплекс ірраціональних уявлень про певні явища аксіоматичного характеру. Досвід лінгвоспільнот, до якого мовні особистості апелюють при концептуалізації та категоризації світу, становить знаково-інформаційний простір. Зміст МП зумовлює характер когнітивних і номінативних процесів при створенні картин світу / розбудові альтернативних світів. Перспективним є міждисциплінарне дослідження моделюючих властивостей мовних знаків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабушкин А. П. «Возможные миры» в ментальном пространстве языка / А. П. Бабушкин // Язык и мышление: психологические и лингвистические аспекты. – М. – Пенза. – 2001. – С. 11–12.
2. Барышников П. Н. Миф и метафора : опыт межпарадигмального анализа : дис. ... канд. филос. наук : 09.00.01 / Павел Николаевич Барышников; – М., 2008. – 196 с.
3. Берестнев Г. И. К философии слова (лингвокультурологический аспект) / Г. И. Берестнев // Вопросы языкознания. – 2008. – № 1. – С. 37–65.
4. Берталанфи Л. Общая теория систем / Людвиг Берталанфи. – М. : Наука, 1969. – 270 с.
5. Вернадский В. И. Философские мысли натуралиста / В. И. Вернадский. – М. : Наука. – 1988. – С. 11–140.
6. Герман И. А. Введение в лингвосинергетику : монография / И. А. Герман, В. А. Пищальникова. – Барнаул : Изд-во Алтайского университета, 1999. – 130 с.
7. Демьянков В. З. Доминирующие лингвистические теории в конце XX века / В. З. Демьянков // Язык и наука конца XX века / Под ред. Ю. С. Степанова. – М. : Ин-т языкознания РАН, 1995. – С. 239–320.
8. Колесник О. С. Лінгвосеміотика міфологічного простору: дис. ... докт. філол. наук : 10.02.15 / Олександр Сергійович Колесник. – К., 2012. – 549 с.
9. Красных В. В. Система прецедентных феноменов в контексте современных исследований / В. В. Красных // Язык. Сознание. Коммуникация : Сб. статей. – [Ред. В. В. Красных, А. И. Изотов]. – Вып. 2. – М. : Филология, 1997. – С. 5–12.
10. Левицький А. Е. Перспективні напрями зіставних досліджень у межах когнітивно-дискурсивної парадигми / А. Е. Левицький // Мовні і концептуальні картини світу. – Вип. 23. – Ч. 2. – К. : ВПЦ «Київський ун-т», 2007. – С. 119–127.
11. Лосев А. Ф. Диалектика мифа / А. Ф. Лосев. – М. : Правда, 1990. – 560 с.

12. Лотман Ю. М. Семиосфера / Ю. М. Лотман. – СПб : Искусство-СПб, 2001. – 704 с.
13. Манакин В. Н. Сопоставительная лексикология / В. Н. Манакин. – К. : Знання, 2004. – 326 с.
14. Поляков В. А. Универсология / В. А. Поляков / – М. : Амрита-Русь, 2004. – 320 с.
15. Пирс Ч. Начала прагматизма / Ч. Пирс. – СПб. : Алетейя, 2000. – 352 с.
16. Пхакадзе И. Г. Недостижимые достижимые миры: семантика возможного и языковая относительность / И. Г. Пхакадзе. – Тбилиси : Изд-во Тбилис. ун-та, 1991. – 302 с.
17. Encyclopedic Dictionary of Semiotics / gen. ed. Thomas D. Sebeok. – Berlin ; N.Y. ; – Amsterdam : Mouton de Gruyter. – Tome 1. – 1986. – 592 p.
18. Evans V. Cognitive linguistics : An Introduction / Vyvyan Evans and Melanie Green. – Edinburgh : Edinburgh University Press, 2006. – 830 p.

Стаття надійшла до редакції 16 січня 2013 року

УДК 82 – 3

*Олена Коломієць
(м. Київ, Україна)*

РЕПОРТАЖ ТА НАРИС ЯК ХАРАКТЕРНІ ЖАНРИ УКРАЇНСЬКОГО ЕМІГРАЦІЙНОГО ПИСЬМЕНСТВА II ПОЛ. XX СТ.

У статті розглядається специфіка використання жанрів репортажу та нарису в еміграційній літературі II пол. XX ст. На прикладі творчості Докії Гуменної досліджуються причини звертання письменників до цих форм. Об'єктом вивчення стали книги Докії Гуменної «Багато неба» та «Вічні вогні Алберти». Аналіз репортажів та нарисів цих збірок дають підстави розглядати жанри крізь призму їх художніх особливостей.

Ключові слова: *нарис, репортаж, жанр, реалізм, образ, символ, еміграційна література.*